

Liza Vingejt

**KNJIGA
IZGUBLJENIH
PRIJATELJA**

Preveo
Marko Mladenović

■ Laguna ■

Naslov originala

Lisa Wingate

THE BOOK OF LOST FRIENDS

Copyright © 2020 by Wingate Media LLC

All rights reserved.

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Gloriji Klous, što pomaže današnjim porodicama da nađu
bezbedne domove.*

*Endiju i Dajani, i posvećenim kustosima Istorijske kolekcije
Nju Orleansa. Hvala vam što čuvate istoriju.*

*Izgubljenim prijateljima, ma gde bili.
Nek vaša imena nikada ne ostanu neizrečena i nek se vaše
priče zauvek pripovedaju.*

Prolog

Jedna jedina bubamara sleće laka kao pero profesorki na prst, drži se za njega, živi dragi kamen. Rubin s tufnicama i nogama. Pre no što gošču otera lagani povetarac, profesorki kroz glavu proleti stara dečja pesmica.

*Bubamaro, let', let',
Kuća ti se zapalila,
Deca ti se u beg dala.*

Reči ostavljaju tamnu senku dok profesorka dodiruje učenicu po ramenu, oseća vlažnu toplotu ispod devojčine grubo istkana cicane haljine. Budući da je odevni predmet malčice veliki za devojku u njemu, rukom zašiveni okovratnik visi nakrivo preko njene glatke žućkastosmeđe kože. Iz labavo zakopčane manžete viri jedan jedini natečen ožiljak. Profesorka se nakratko zapita za njegov uzrok, opirući se tome da dozvoli mozgu da nagađa.

Čemu?, razmišlja ona.

Svi imamo ožiljke.

Ona letimice pogleda po prostoru ispod drveća gde su se privremeno okupili, grube drvene klupe pune devojaka na

rubu zrelosti, dečaka što teže tome da stupe u svet muškaraca. Nadvijeni nad krivim stolovima prošaranim perima za pisanje, upijačima i mastionicama, oni čitaju svoje sastave, nemo usnama oblikujući reči, usredsređeni na važan zadatak pred sobom.

Svi osim te jedne devojke.

„Sasvim spremna?“, pita profesorka, nagnjući glavu ka devojčinom radu. „Vežbala si da ga čitaš naglas?“

„Ne mogu ja ovo.“ Devojka se obesi, poražena u sopstvenoj glavi. „Ne... ne dok *ovi* ljudi gledaju.“ Njeno mlado lice kukavno baca pogled prema posmatračima koji su se okupili na obodima učionice pod vedrim nebom – imućni muškarci u dobro skrojanim odelima i žene u skupim haljinama što nestrpljivo odbijaju popodnevenu vrućinu mašući štampanim lecima i papirnim lepezama preostalim od jutrošnjih vatrenih političkih govora.

„Nikada ne znaš šta sve možeš dok ne pokušaš“, savetuje profesorka. O, kako joj je poznata ta devojačka nesigurnost. Pre ne tako mnogo godina, profesorka je *bila* ta devojka. Nesigurna u sebe, obuzeta strahom. Ukočena, zapravo.

„Ne mogu“, zaječi devojka, držeći se za stomak.

Pokupivši glomazne suknje i podsuknje kako se ne bi upražnjavile, profesorka se saginje da pogleda devojku u oči. „Gde će oni čuti tu priču ako ne od tebe – priču o tome kako su te ukrali od porodice? O tome kako si napisala oglas gde tražiš svaku vest o svojim voljenima, i kako se nadaš da ćeš uštedeti pedeset centi kako bi on bio odštampan u novinama *Sautvestern*, i mogao da proputuje kroz sve obližnje države i oblasti? Kako će shvatiti očajničku potrebu da se konačno sazna: *Jesu li moji tamo negde?*“

Devojčina uska ramena podignu se, a zatim klonu. „Ovi ljudi nisu došli 'vamo jer ih zanima šta ja imam da kažem. Ovo ništa neće promeniti.“

„Možda i hoće. Najvažniji poduhvati iziskuju rizik.“ Profesorka to i te kako dobro razume. Jednoga dana i ona će morati da se uputi na slično putovanje, putovanje koje podrazumeva rizik.

Današnji dan, međutim, jeste za njene učenike i kolumnu „Izgubljeni prijatelji“ u novinama *Sautvestern kriščen advokejt*, i za sve što ona predstavlja. „U najmanju ruku, moramo da pričamo svoje priče, zar ne? Da izgovaramo ta imena? Znaš, ima jedna stara poslovice koja glasi: 'Prvi put umiremo kada nam poslednji dah napusti telo. Drugi put umiremo kada poslednja osoba izgovori naše ime.' Na prvu smrt ne možemo da utičemo, ali drugu možemo nastojati da sprečimo.“

„Ako vi tako kažete“, priznaje devojka, nesigurno udišući. „Ali najbolje da to uradim smesta, da ne izgubim petlju. Smem li da izađem da čitam pre ostalih?“

Profesorka klima glavom. „Ako ti počneš, sigurno će i ostali znati da krenu tvojim stopama.“ Odmakavši se, ona odmerava ostatak svoje grupe. *Sve ove priče ovde, razmišlja. Ljudi razdvojeni nemogućim daljinama, ljudskim greškama, surovošću. Trpe strašno mučenje neznanja.*

I mada radije ne bi – sve bi dala da ne – ona zamišlja sopstveni ožiljak. Onaj skriven ispod kože gde niko drugi ne može da ga vidi. Pomišlja na sopstvenu izgubljenu ljubav. Tamo negde. Ko zna gde?

Publikom se pronese tanko prikriveno nestrpljenje kada devojka ustane i pođe prolazom između klupa, a stav joj se ukruti u neobično kraljevsko držanje. Mahnito kretanje papirnih lepeza staje a leci što lepršaju utihnu kada se ona okrene da kaže šta ima, ne gledajući ni levo ni desno.

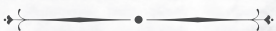
„Ja...“ Glas joj zamire. Obuhvatajući publiku pogledom, ona stiska i opušta prste, stežući debele nabore plavo-bele haljine od cica. Tada se učini da vreme lebdi, poput bubamare koja odlučuje hoće li sleteti ili nastaviti da leti.

Najzad devojka diže bradu sa čvrstom rešenošću. Glas joj se, pored učenikâ, pronosi do publike, tražeći pažnju dok ona izgovara ime koje ovog dana neće biti ućutkano: „Ja sam Hani Goset.“

Izgubljeni prijatelji

Pretplatnicima ova pisma objavljujemo bez naknade. Svima ostalima biće naplaćeno pedeset centi. Sveštenici se mole da dole objavljene molbe pročitaju sa svojih propovedaonica, i da prijave svaki slučaj da su prijatelji spojeni pomoću pisama u SAUTVESTERNU.

Poštovani uredniče – želim da se raspitam za svoje. Majka mi se zvala Miti. Ja sam srednje od devetoro dece i zovem se Hani Goset. Ostala su se zvala Hardi, Het, Prat, Efema, Adi, Ister, Ajk i Rouz, i bila su sve što je majka imala kad su nas razdvojili. Baba mi je bila Kerolajn a deda Pap Oli. Tetka mi je bila Dženi, udata za teču Klema dok on nije poginuo u ratu. Deca tetke Dženi bile su četiri devojčice: Azel, Luiza, Marta i Meri. Naš prvi vlasnik bio je Vilijam Goset s plantaže *Gosvudov gaj*, gde su nas odgajali i držali dok se naš gospodar nije nameračio da nas odvede iz Luizijane u Teksas za vreme rata, da izbegnemo u Teksas i tamo napravimo novu

plantažu. Tokom planiranja susreli smo se s poteškoćom da nas je od Gosetovih grupno ukrao Džepeta Louč, bratanac gospođe Goset. Vodio nas je od Old river rouda južno od Baton Ruža, na sever i na zapad preko Luizijane, prema Teksasu. Moji braća i sestre, braća i sestre od tetke i tetka prodati su i odvojeni od nas u Big Kriku, Džatu, Vinfildu, Salinu, Kimbolsu, Grinvudu, Betaniju i konačno gradu Paelu u Teksasu, gde su mi majku uzeli tako da je više nikada nisam videla. Sad sam odrasla, budući da sam bila jedina koju je odbio moj kupac u Maršalu u Teksasu, pa su me vratili Gosetovima kada su se razjasnile činjenice o tome ko mi je pravi vlasnik. Dobro sam, ali majka mi mnogo nedostaje, i žarko želim da čujem svaku informaciju o njoj i svakom drugom od mojih.

Molim se da svi sveštenici i prijatelji koji otkriju ovu molbu obrate pažnju na očajnički zavslomljenog srca i pošalju mi vesti preko radnje *Gosvudov gaj*, u Ogastinu u Luizijani. Svaka informacija će biti prihvatljiva i primljena sa zahvalnošću.

POGLAVLJE 1

HANI GOSET – LUIZIJANA, 1875.

S an me odnosi od mirnog spavanja, isto kao što je činio toliko puta, diže me u vazduh kao prašinu. Lebdim odatle, dvanaest godina u prošlost, i pretvaram se iz tela koje je maltene žensko u stas male devojčice od samo šest godina. Iako to ne želim, vidim ono što su tada videle moje oči male devojčice.

Vidim kako se kupci okupljaju u trgovačkom dvorištu dok virim kroz pukotine u ogradi od balvana. Stojim na zemlji studenoj od zime i pregaženoj tolikim nogama pre moje dve. Velikim nogama kao što su mamine i malim kao što su moje i sićušnim kao što su noge Meri Ejndžel. Petama i prstima što su ostavili udubljenja u mokroj zemlji.

Koliko li je drugih bilo ovde pre mene?, pitam se. Koliko njih uplašena srca i zgrčenih mišića, ali nikuda da uteknu?

Možda stotinu stotina. Dvostruko toliko peta i desetostruko prstiju. Ne umem dotle da brojim. Tek od pre nekoliko meseci nemam više pet, nego šest godina. Trenutno je feb'uar, reč koju ne umem da izgovorim kako treba, nikada. Usne mi se izviju i proizvode *feb-bu-bu-bu-buar*, kao ovca. Braća i sestre mi oduvek opasno dodijavaju zbog toga, svih osmoro, čak i oni najmlađi. Obično bismo se rvali ako je mama na poslu s

grupama poljskih radnika ili ako je otišla u kuću za pređenje, da upliće vunu i tka domaću tkaninu.

Naša koliba od grubih dasaka ljuljala bi se i klepetala dok neko konačno ne bi ispaao kroz vrata ili kroz prozor i udario u lelek. To bi dovelo staru Tejti, sa spremnim štapom, i njenu izreku: „Ako odma’ ne začepite, ima vas izdevetam ovi’ štapom.“ Udarala bi po guzovima i nogama, isto kao u igri, a mi bismo se razbežali jedno preko drugog kao jarići što jure kroz kapiju. Zavukli bismo se ispod onih postelja i probali da se sakrijemo, tako da su nam svuda virila kolena i laktovi.

Ne možemo to više da radimo. Svu maminu decu odveli su jedno po jedno ili dvoje po dvoje. Tetka Dženi Ejndžel i tri od četiri njene ćerke takođe su otišle. Prodali su ih u trgovačkim dvorištima kao što je ovo, od južne Luizijane pa gotovo do Teksasa. Mozak mi se upinje da zapamti gde smo sve bili, dok nam brojevi svakodnevno opadaju a mi trupkamo iza kola Džepa Louča, koja vuku odrasle vezane robovskim lancima za ručne zglobove, tako da mi deca nemamo drugog izbora osim da idemo za njima.

Ali noći su najgore od svega. Samo se nadamo da će Džep Louč brzo zaspati od viskija i putovanja tog dana. Kada ne zaspi, događaju se loše stvari – i mami i tetki Dženi, a sad samo mami, jer je tetka Dženi prodana. Sad smo ostale samo mama i ja. Nas dve i ćerkica tetke Dženi, mala Meri Ejndžel.

Svakom prilikom mama mi govori te reči na uvo – koga su odveli od nas, kako se zovu kupci što su ih odveli s platforme za aukciju i kuda su otišli. Počinjemo s tetkom Dženi i njene tri najstarije ćerke. Zatim su na redu moji braća i sestre, od najstarijeg do najmlađeg, *Hardi u Big Kriku, čoveku po imenu Lebas, iz Vudvila. Heta je u Džatu odveo čovek po imenu Palmer, iz Big Vudsa...*

Prat, Efema, Adi, Ister, Ajk i mala Rouz otrgnuti su mami iz naručja u mestu po imenu Betani. Mala Rouz je plakala a mama

se opirala i preklinjala je i govorila: „Moramo da ostanemo zajedno. Beba nije odbijena od sise! Beba nije...“

Sad me je sramota, ali držala sam se mami za suknje i kukala: „Mama, ne! Mama, ne! Nemoj!“ Telo mi se treslo a misli su mi neobuzdano išle ukrug. Plašila sam se da će mi uzeti i mamu, i da ćemo, kada se kola budu zakotrljala dalje, ostati samo ja i moja mala sestra od tetke Meri Ejndžel.

Džep Louč je naumio da nas do kraja sve stavi u džep, ali prodaje samo jedno ili dvoje na svakom mestu, kako bi brzo otišao odande. Kaže da mu je teča dao dozvolu za sve ovo, ali to nije istina. Stari gospodar i stara gospodarica tražili su od njega da uradi ono što ljudi širom južne Luizijane rade otkako su se severnjačke topovnjače otisnule uzvodno iz Nju Orleansa – da odvede njihove robove na zapad kako federalci ne bi mogli da nas oslobode. Da izbegnemo na zemlju Gosetovih u Teksasu dok se rat ne završi. Zato su nas poslali sa Džepom Loučom, ali on nas je umesto toga ukrao.

„Gospodar Goset ima da dođe po nas čim čuje da ga je Džep Louč prevario“, obećavala je mama iznova i iznova. „Tada neće biti važno što je Džep bratanac stare gospoje. Tada gospodar ima da pošalje Džepa u vojsku da ratuje. Džep još nije u onoj sivoj uniformi samo zato što gospodar plaća da ga izvuče. Ovo je kraj toga i svi ćemo se zauvek otarasiti Džepa. Sačekaj i ima da vidiš. I zato pevamo imena, da znamo gde da sakupimo izgubljene kada dođe stari gospodar. Stavi to duboko u sećanje, da možeš da kažeš ako tebe prvu nađu.“

Ali sada je nada tanka kao zimska svetlost što prolazi kroz one borove šume u istočnom Teksasu, dok ja čučim u onom oboru od debala u trgovačkom dvorištu. Tu smo samo mama i ja i Meri Ejndžel, a jedna danas odlazi. Najmanje jedna. Još novčića u džepu, a ko god ne bude prodat, trupka dalje s kolima Džepa Louča. On će odmah udariti po piću, zadovoljan što se još jednom izvukao s tim da ukrade od svojih rođenih.

Sva rodbina stare gospoje – čitava porodica Louč – same trule jabuke, ali Džep je najtruliji, gori i od same stare gospoje. Ona je đavo, a i on je.

„Skloni se odatle, Hani“, govori mi mama. „Dođi ovamo, blizu.“

Iznenada se otvaraju vrata i neki čovek grabi Meri Ejndžel za ručicu, a mama se drži za nju, njene suze prave bujicu dok šapuće trgovcu, čoveku velikom kao planina i tamnom kao jelenovo oko: „Nismo njegove. Ukrao nas je od gospodara Vilijama Goseta s plantaže *Gosvudov gaj*, dole kod River rouda južno od Baton Ruža. Odveo nas je. Odveo... nas... odveo...“

Ona pada na kolena, presamićuje se preko Meri Ejndžel kao da bi uzela tu malu devojčicu u sebe kad bi mogla. „Molim vas, molim vas! Ovaj čovek je već prodao moju sestru Dženi. I svu njenu decu osim ove malene, i svu moju decu osim moje Hani. Uzmite nas tri zajedno. Uzmite nas sve tri. Recite svom gospodaru da je ova mala bolešljiva. Recite da moramo da budemo prodate zajedno. Sve tri zajedno. Imajte milosti. Molim vas! Recite svom gospodaru da smo ukradene od gospodara Vilijama Goseta iz *Gosvudovog gaja*, dole blizu River rouda. Mi ukradena imovina. Mi *ukradene*.“

Čovekovo stenjanje zvuči staro i umorno. „Nič ja tu ne mogu. Niko ne moŹ tu nič da uradi. Samo oteŹavaš detetu. Samo oteŹavaš. Danas dve moraju da odu. U dve različite grupe. Jedna po jedna.“

„Ne.“ Mama čvrsto zaŹmuri, zatim opet otvori oči. DiŹe glavu i gleda čoveka, iskašljava zajedno reči, suze i pljuvačku. „Recite mom gospodaru Vilijamu Gosetu – kada dođe ovamo da nas traŹi – barem mu prenesite kuda smo otišle. Recite mu kako se zove ovaj što nas vodi i kuda nas vodi. Stari gospodar Goset ima da nas nađe, da nas odvede da izbegnemo u Teksas, sve zajedno.“

Čovek ne odgovara, a mama se okreće prema Meri Ejndžel, vadi komad mrke domaće tkanine isečene od poruba teškog

zimskog kaputa tetke Dženi Ejndžel dok smo logorovali s kolima. Sopstvenim rukama, mama i tetka Dženi Ejndžel napravile su petnaest vrećica, sa jutanim vezicama koje su ukrale iz kola.

U svaku vrećicu otišle su po tri plave staklene perle s niske koju je baba oduvek posebno čuvala. Te perle su bile njena najdragocenija imovina, stigle čak iz Afrike. *O'tle su mi došli baba i deda.* Pričala bi tu priču zimskim noćima pored lojanice, sa svima nama okupljenim oko njenog krila u tom krugu svetlosti. Zatim bi pripovedala o Africi, gde je naš narod bio pre ovoga. Gde su bile kraljice i kraljevići.

Plavo znači da svi mi idemo putem istine. Da je porodica verna, svako onome drugom, oduvek i zauvek, govorila bi, a onda bi joj oči pobegle u uglove i izvadila bi onu nisku perli i dala nam da je svi naizmenično držimo u krugu, da držimo njenu težinu u rukama. Da osetimo delić tog dalekog mesta... i značenje plave boje.

Sada su tri perle spremljene da pođu s mojom malom sestrom od tetke.

Mama čvrsto drži Meri Ejndžel za bradu. „Ovo je obećanje.“ Mama tutne tu vrećicu u haljinu Meri Ejndžel i veže uzicu oko mršavog bebinog vrata koji je i dalje premali za glavicu na njemu. „Ne odvajaj se od ovoga, malo zrno graška. Sačuvaj ovo, pa bilo to jedino što ćeš uraditi. Ovo je znak tvojih ljudi. Ako se vidimo opet u ovom životu, ma koliko vremena prošlo od sada, ovako ćemo, svako od nas, prepoznati onog drugog. Ako prođe mnogo vremena, i ako porasteš, po perlama ćemo i dalje znati da si to ti. Slušaj me. Čuješ svoju tetku Miti?“ Ona izvodi pokret rukama. Iгла i konac. Perle na uzici. „Jednoga dana opet ćemo nanizati ove perle, svi mi. Na ovom svetu, ako bog da, ili na onom.“

Mala Meri Ejndžel nit klima glavom nit trepće nit govori. Nekada je brbljala toliko da ti otpadnu uši, ali ne više. Dok je čovek iznosi na vrata, ručica i nožica krutih kao u izrezbarene drvene lutke, niz njenu mrku kožu sliva se velika suza.

Tada vreme preskoči. Ne znam kako, ali vratila sam se kod zida, gledam između debala dok Meri Ejndžel nose kroz dvorište. Njene smeđe cipelice vise u vazduhu, iste cokule koje smo svi dobili u božićnim kutijama pre samo dva meseca, a posebno ih je napravio baš tamo u *Gosvudu* čika Ajra, koji je vodio kožaru, i krpio amove, i sašio sve te nove božićne cipele.

Mislim na njega i na kuću dok gledam cipelice Meri Ejndžel gore na platformi za aukciju. Hladan vetar joj zasmijuga preko mršavih nogu kada joj čovek zadigne haljinu i kaže kako ima dobra, ravna kolena. Mama samo plače. Ali neko mora da čuje ko će uzeti Meri Ejndžel. Neko mora da je doda u pesmu.

Tako da to radim ja.

Kao da prođe samo minut pre nego što me za mišku uhvati neka velika ruka, i sada mene vuku po tlu. Rame mi se iščaši uz prasak. Pete mojih božićnih cipela brazdaju zemlju kao raonici.

„Ne! Mama! Pomozi mi!“ Krv mi podivlja. Opirem se i vrištim, hvatam se mami za ruku, i ona se hvata za moju.

Ne puštaj, govore moje oči njenim. Odjednom shvatim reči velikog čoveka i zašto se mama slomila kada ih je čula. *Danas dve moraju da odu. U dve različite grupe. Jedna po jedna.*

Ovo je dan kada se događa ono najgore. Poslednji dan za mene i mamu. Dve se prodaju ovde a jedna ide dalje sa Džepom Loučom, da bude prodana u sledećem mestu na putu. Želudac mi se nadima i peče mi grlo, ali nemam šta da povratim. Mokrim niz nogu, a mokraćna mi puni cipelu i preliva se na tlo.

„Molim vas! Molim vas! Nas dve zajedno!“ ,preklinje mama.

Čovek je snažno šutne i ruke nam se razdvoje na spoju. Mama udari glavom u balvane i skljoka se u mala ulegnuća od svih onih drugih stopala, lica mirnog kao da je zaspala. Iz ruke joj visi mrka vrećica. Tri plave perle kotrljaju se nevezane po prašini.

„Budeš li mi zadavala muke, upućaću je tu gde leži.“ Glas pretrči preko mene na paukovim nogama. Nije me uhvatio radnik trgovca. Uhvatio me je Džep Louč. Ne nose me na

platformu. Nose me u đavolja kola. Mene je naumio da proda u nekom drugom mestu dalje.

Otrgnem se i pokušam da otrčim nazad do mame, ali kolena mi smekšaju kao mokra trava. Padam i pružam prste prema perlama, prema majci.

„Mama! Mama!“ , vrišt看 i vrišt看 i vrišt看...

Kao i uvek, iz sna o tom ružnom danu budi me sopstveni glas. Čujem taj vrisak, osećam njegovu sirovost u grlu. Prenem se odbijajući ručerde Džepa Louča i dozivajući majku koju nisam videla već dvanaest godina, otkako sam bila šestogodišnje dete.

„Mama! Mama! Mama!“ Reč se prosipa iz mene još triput, putuje preko tihih noćnih polja *Gosvudovog gaja* pre nego što začepim usta i osvrnem se prema napoličarskoj kolibi, nadajući se da me nisu čuli. Nema smisla da ih sve budim svojim lutanjima u snu. Naporan radni dan čeka mene i staru Tejti i ono što je ostalo od zalutalih mališana koje ona podiže ovih dugih godina otkad se rat završio a nismo imali ni mame ni tate da nas potraže.

Od sve moje braće i sestara, od čitave moje porodice koju je Džep Louč ukrao, gospodar Goset je povratio samo mene, i to samo srećom kada su ljudi na sledećoj aukcijskoj prodaji skontali da sam ukradeno vlasništvo i pozvali šerifa da me pritvori dok gospodar ne bude mogao da dođe. Kako je bio rat, i kako su ljudi bežali na sve strane da umaknu od njega, i kako smo pokušavali da preživimo od neobrađene teksaške zemlje, nije bilo vraćanja da se traže ostali. Bila sam dete bez ikoga svog kada su vojnici Federacije konačno stigli do našeg izbegličkog prebivališta u Teksasu i naterali Gosetove da naglas pročitaju uverenja o oslobođenju i da kažu kako se rat završio, čak i u Teksasu. Kako robovi sada mogu da idu kuda im drago.

Stara gospođa nas je sve upozorila kako nećemo prevaliti ni deset kilometara pre nego što skapamo od gladi ili nas ubiju

razbojnici ili nas skalpiraju Indijanci, i kako se nada da će se to i dogoditi ako budemo toliko nezahvalni i glupi da odemo. Pošto se rat završio, više nema potrebe da budemo izbeglice u Teksasu, i najbolje nam je da se vratimo u Luizijanu s njom i gospodarom Gosetom – koga ćemo od sada zvati *gospodine*, ne *gospodaru*, kako ne bismo na sebe navukli gnev vojnika Federacije koji će još neko vreme po svemu puziti kao vaške. Kad se vratimo u dobri stari *Gosvudov gaj*, makar ćemo imati starog *gospodina* i gospoju da nas čuvaju i hrane i oblače naša bedna tela.

„E sad, vi mala deca ništa se ne pitate“, rekla je ona onima od nas bez ikoga svog. „Vi ste pod našom brigom, i naravno da ćemo vam pomoći tako što ćemo vas prebaciti iz ove zabite teksaške divljine nazad u *Gosvudov gaj* dok ne budete punoletni ili dok neki roditelj ne dođe po vas.“

Ma koliko da sam mrzela staju gospoju i da radim u kući kao čuvar i igračka male gospođice Lavinije, koja je i sama predstavljala iskušenje, nadu sam polagala u obećanje koje je mama izgovorila samo dve godine pre onoga u trgovačkom dvorištu. Ona će me potražiti, čim bude mogla. Naći će nas sve, i ponovo ćemo nanizati babine perle.

Tako da sam bila poslušna, ali i uznemirena od nade. Upravo me je taj nemir podsticao na noćna lutanja, prizivao ružne snove o Džepu Louču, terao me da gledam kako mi odvođe porodicu, da vidim majku ispruženu na tlu onog trgovačkog obora. Mrtvu, koliko sam tada mogla da znam.

Koliko *i dalje* znam.

Pogledam dole i vidim da sam ponovo mesečarila. Stojim napolju na starom panju posečenog oraha pekana. Preda mnom se prostire polje sveže zemlje, jer su tek zasađeni usevi za ovu sezonu još i suviše tanki i nežni da bi ga prekrili. Na vrhove brazda pada mesečina, tako da je zemlja divovski razboj na kom su uzdužne niti postavljene, ali čekaju prelje da povlače čunak gore-dole, gore-dole, i da prave tkaninu kao

što su to robinje radile pre rata. Predionice drežde prazne sad kada cic kupljen u prodavnici stiže jeftin iz predionica na Severu. Ali nekada davno kad sam ja bila malo dete, bilo je grebenaj pamuk, grebenaj vunu. Predi niti svake noći nakon što doklancaš sa oranice. Takav je bio mamin život u *Gosvudovom gaju*. Morao je da bude, inače bi morala da se nosi sa starom gospojom.

Na ovom panju – baš na ovom – stajao je gonič robova i nadgledao kako grupe radnika obrađuju polje, dok mu je bič od kralje kože visio iz ruke nalik zmiji spremnoj da ujede, kako bi svi brali te redove pamuka. Ako bi neko zaostao, pokušao malo da predahne, gonič bi ga otkrio. Kada je stari gospodar Goset bio kod kuće, taj neko bi dobio samo malo šibanja bičem. Ali kada je gospodar Goset bio u Nju Orleansu, gde mu je bila *druga* porodica za koju su svi znali, ali se nisu usuđivali da je pomenu, e tad se pripazi. Bičevanje bi bilo gadno, jer je glavna bila stara gospoja. Gospoji se nije dopadalo što joj muž u Nju Orleansu ima obojenu nevenčanu ženu i bledomrko dete. Krajevi grada kao što su Foburg Marini i Treme – tamo su bogati vlasnici plantaža držali svoje ljubavnice i decu. Otmene žene, žene sa četvrtinom ili osminom crnačke krvi. Žene sitnih kostiju i maslinastomrke kože, koje žive u lepim kućama i o kojima takođe vode računa robovi.

Stari običaji poput tih bezmalo su nestali u ovim godina-ma otkako se završio rat gospodina Linkolna. Gonič robova i njegov bič, mama i poljski radnici što rade od jutra do mraka, okovi za noge, i aukcijske prodaje nalik onima što su mi otele porodicu – sve mi je to negde pozadi u glavi.

Ponekad kada se probudim, pomislim kako je čitava moja porodica bila samo nešto što sam umislila, da nikada nisu ni postojali. Ali onda dodirnem tri staklene perle na uzici oko vrata, i izgovaram njihova imena u pesmi. *Hardi otišao u Big Kriku čoveku iz Vudvila, Het u Džatu...*

Pa sve do male Rouz i Meri Ejndžel. I mame.

To se stvarno dogodilo. *Postojali smo*. Zajedno kao porodica.

Gledam u daljinu, kolebam se između šestogodišnjeg tela i onog što je napunilo osamnaest godina, ali se preterano ne razlikuje. Još sam mršava kao da sam izrezana od prutova.

Mama je stvarno vazda govorila: *Hani, ne vidim te ni kad staneš iza drške metle*. Onda mi se osmehnula i dodirnula me po licu i prošaptala: *Ali prelepo si dete. Oduvek si bila lepa*. To čujem kao da je ona tu pored mene, sa korpom od bele hrastovine na ruci, na putu za baštu iza naše kolibice, poslednje na kraju starog konaka.

Isto onako brzo kao što sam je osetila tu, ona ponovo nestaje.

„Zašto nisi došla?“ Moje reči vise u noćnom vazduhu. „Zašto nisi došla po svoje dete? Nikada nisi došla.“ Tonem na ivicu panja i gledam upolje ka drveću pored drumu, debelih stabala sakrivenih u prosejanoj mesečini i magli.

Čini mi se da vidim nešto u tome. Neku utvaru, može biti. *Pod zemljom Gosvuda sahranjeno je previše ljudi*, veli stara Tejti kada nam noću pripoveda priče u napoličarskoj kolibi. *Previše je krvi i patnje ostavljeno ovde. Ovde će zauvek biti duhova*.

Čuje se tiho rzanje. Vidim jahača na putu. Glavu mu pokriva taman ogrtač koji se širi, lagan kao dim.

Dolazi li to moja mama da me nađe? Da kaže: *Imaš skoro osamnaest godina, Hani. Zašto i dalje sediš na tom istom starom panju?* Želim da odem kod nje. Da odem odavde s njom.

Vraća li se to stari gospodin kući nakon što je svog opakog sina opet izvlačio iz nevolje?

Dolazi li to neki zloduh da me odvuče i udavi me u reci?

Zatvaram oči, vrtim glavom da je razbistrim, opet gledam. Tamo nema ničega osim strujanja magle.

„Dete?“ Tejtin šapat dopire izdaleka, zabrinut, oprezan. „Dete?“ Nije važno koliko imaš godina; ako te je Tejti odgajila, za nju ostaješ *dete*. Čak i deca bez ikoga svog koja su odrasla i otišla dalje još su *dete* ako dođu u posetu.

Načuljim uši i zaustim da joj odgovorim, ali onda ne mogu.

Neko je stvarno tamo – neka žena kod visokih belih stubova na kapiji *Gosvuda*, sada na nogama. Iznad glave šapuću hrastovi, kao da je njihove stare kosti zabrinulo to što se ona pojavila na kolskom prilazu. Kapuljača joj zapne za jednu granu što nisko visi, puštajući da joj duga tamna kosa slobodno zaleprša.

„M-mama?“ , velim.

„Dete?“ , ponovo prošapće Tejti. „Jesi tamo?“ Čujem je kako žuri ka meni, kako joj štap za hodanje lupka brže dok me ne pronađe.

„Vidim mamu kako dolazi.“

„Sanjaš, šećeru.“ Tejtini čvornovati prsti hvataju me za zglob, nežno, ali ona mi ne prilazi. Katkad snovi neće mirno da me puste. Budim se ritajući se i grebući kako bih s miške skinula ručerdu Džepa Louča. „Dete, dobro si. Samo mesečariš. Probudi se. Mama nije tu, ali tu je stara Tejti. Bezbedna si.“

Načas odvajam pogled od kapije, zatim ga vraćam na nju. Žene više nema, i ne mogu da je vidim ma koliko gledala.

„Probudi se, dete.“ Na mesečini je Tejtino lice crvenkastosmeđe boje čempresa izvučenog iz duboke vode, tamno naspram kape od muslina na njenoj srebrnastoj kosi. Ona skinu šal s ruke i zaogrne me njime. „Ovde u polju kad je 'vakva straobalna vlaga! Da dobiješ zapaljenje pluća. Šta bismo svi s tak'om mukom? Sa kim će onda Džejson da se skrasi?“

Tejti me gurka štapom, gnjavi me. Najviše od svega volela bi da se Džejson i ja venčamo. Kada joj istekne desetogodišnji ugovor o napoličarstvu sa starim gospodinom i zemlja bude njena, Tejti će trebati nekome da je prenese. Ja i blizanci Džejson i Džon poslednji smo joj ostali od dece bez ikoga svog. U ugovoru je ostala samo još jedna sezona proizvodnje, ali Džejson i ja? Odgajani smo u Tejtinoj kući kao brat i sestra. Teško je drugačije gledati na to, ali Džejson je dobar momak. Pošten radnik, iako su on i Džon došli na ovaj svet za nijansu tuplji od ostalih.

„Ne sanjam“, govorim kada me Tejti povuče s panja.

„Đavola ne sanjaš. Ajde vrati se sada. Ujutru nas čeka posô. Ima da ti vežem članak za krevet ako ne prestaneš da mi donosiš ovu noćnu bedu. Pogoršilo ti se to u poslednje vreme. Mesečariš češće nego kad si bila mala.“

Trzam se uz Tejtinu ruku, prisećajući se svih onih navrata kada bih kao dete odlutala sa svog ležaja za spavanje pored krevca gospođice Lavinije, i probudila se dok me stara gospoja tuče varjačom ili bičem za jahanje ili gvozdenom kukom za kotao iz kamina. Onim što joj se nađe pri ruci.

„Smiri se sada. To je jače od tebe.“ Tejti se saginje da uzme malo zemlje i baci je preko ramena. „Ostavi to iza sebe. Dolazi novi dan i ima dosta posla. Ajde sada, baci i ti malo zemlje, za svaki slučaj.“

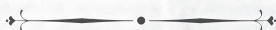
Poslušam je a onda se prekrstim preko grudi, a to uradi i Tejti. „U ime Oca i Sina i Svetoga duha“, šapućemo zajedno. „Vodi nas i zaštititi. Čuvaj nas napred i pozadi. Za vek i vekov. Amin.“

Nije trebalo – nije dobro osvrtati se za zloduhom nakon što baciš zemlju između sebe i njega – ali ja to činim. Poglednem ka drumu.

Sva se sledim.

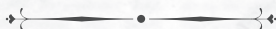
„Šta to radiš?“ Tejti zamalo da se ne saplete kada ja tako naglo zastanem.

„Nisam sanjala“, prošapćem, i nije samo da gledam. Upirem prst, ali ruka mi se tresе. „Gledala sam *nju*.“

Izgubljeni prijatelji

Pretplatnicima ova pisma objavljujemo bez naknade. Svima ostalima biće naplaćeno pedeset centi. Sveštenike molimo da dole objavljene molbe pročitaju sa svojih propovedaonica, i da prijave svaki slučaj da su prijatelji spojeni pomoću pisma u SAUTVESTERNU.

Poštovani uredniče – želim da se raspitam za ženu po imenu Kerolajn, koja je pripadala čoveku iz naroda Čiroki, sa Indijanske teritorije, po imenu Džon Hokins, ili Buljavi Smit, kako su ga obično zvali. Smit ju je odveo od Naroda u Teksas, i opet je prodao. Pre nego što se rasejala i rasprodala, čitava porodica je pripadala Delanovima. Majka joj se zvala Leta; otac se zvao Samjuel Melton; deca su joj se zvala Amerijeta, Suzan, Esau, Anđelina, Džekob, Oliver, Emelin i Ajzak. Bude li neko od vaših čitalaca čuo za takvu osobu, učiniće uslugu njevoj dragoj sestri Amerijeti Gibson tako što će mi pisati na Independens u Kanzasu, poštanski fah 94.

VM. B. EJVERI, sveštenik

„Izgubljeni prijatelji“,
kolumna u *Sautvesternu*
24. avgust 1880.

POGLAVLJE 2

BENEDETA SILVA – OGASTIN, LUIZIJANA, 1987.

Vozáč kamiona leže na sirenu. Kočnice škripe. Gume igraju školice po asfaltu. Gomila naslaganih čeličnih cevi naginje se u usporenom pokretu, iskušavajući mašču obložene najlonske veze što drže tovar. Jedan kaiš puca i šiba po vetru dok kamion proklizava prema raskrsnici.

Koči mi se svaki mišić u telu. Spremam se za udar, načas zamišljajući šta će posle sudara ostati od moje zarđale folksvagen bube.

Trenutak ranije kamion nije bio tamo. Zaklela bih se da nije.

Koga sam navela kao kontakt u slučaju nužde u svom kartonu zaposlenih?

Sećam se kako je vrh olovke lebdeo nad praznom linijom, tog trenutka bolne, ironične neodlučnosti. Možda nisam ni popunila prostor.

Svet prolazi u oštrim pojedinostima – krupna saobraćajka plavo-bele kose i pogrbljenog tela, koja pokazuje ručni znak stop. Deca razrogačenih očiju nepomična na raskrsnici. Udžbenici ispadaju iz mršave ruke jednog osnovca, prevrću se, prevrću, sleću, rasipaju se. On posrće, raširenih ruku, nestaje iza kamiona sa cevima.

Ne. Ne, ne, ne! Molim te, ne. Stežu mi se zubi. Zatvaram oči, okrećem glavu, cimam volan, jače gazim na kočnicu, ali buba i dalje proklizava.

Metal udara o metal, savija se i krivi. Kola prelete preko nečega, prednjim, zatim zadnjim točkovima. Osećam kako mi se glava sudara s prozorom a onda s krovom.

Nije moguće. Nije moguće.

Ne, ne, ne.

Buba udara u ivičnjak, odbija se, zatim staje, motor tandrče, kola ispunjava gumeni dim.

Pokreni se, govorim sebi. Uradi nešto.

Zamišljam malo telo na ulici. Crvena trenerka, pretopla za danas. Izbleдела majica s kratkim rukavima, prevelika. Topla smeđa koža. Krupne tamne oči, beživotne. Primetila sam ga juče u praznom školskom dvorištu, tog dečaka neverovatno dugih trepavica i sveže obrijane glave, kako sedi sasvim sam kod trošne ograde od betonskih blokova nakon što su starija deca izabrala svoje nove rasporede časova i raspršila se da rade ono što već deca rade u Ogastinu u Luizijani poslednjeg dana leta.

Da li je taj mališan dobro?, pitala sam jednu drugu profesorku, onu napućenu testastog lica što me u zbornici uporno izbegava kao da odajem smrad. *Čeka li nekoga?*

Ko zna?, promumlala je ona. *Umeće da se vrati kući.*

Vreme škljoca na svoje mesto. Nepca mi se zatežu od metalnog ukusa krvi. Izgleda da sam se ugrizla za jezik.

Nema vrištanja. Nema sirene. Nema povika da neko zove policiju.

Trzam menjač u ler, povlačim ručnu kočnicu, proverim da će ona držati pre nego što skinem pojas, hvatam se za ručku i guram vrata ramenom dok se konačno ne otvore. Ispadam na ulicu, dočekujući se na utrnule noge i stopala.

„Šta sam ti rekla?“ Saobraćajkin glas je bezvučan, bezmalo slabašan u poređenju sa sve jačim damaranjem u mom vratu.

„Šta sam ti rekla?“, ponovo pita ona, podbočena dok prelazi preko pešačkog prelaza.

Najpre gledam raskrnicu. Udžbenici, zgnječena kutija za ručak, karirani termos. To je sve.

To je to.

Nema tela. Nema dečaćića. On stoji na ivičnjaku. Devojčica od nekih trinaest ili četrnaest godina, koja mu je možda starija sestra, drži ga za odeću, tako da je istegnut na prstima, dok mu neskladno naduven trbuh visi go ispod poruba majice.

„Koji sam ti *znak* upravo *dala*?“ Saobraćajka snažno pljesne dlanom po četvoroslovnoj reči *stop*, zatim mu gurne znak na pukih nekoliko centimetara od lica.

Dečaćić sleže ramenima. Pre izgleda zbunjen nego prestravljen. Zna li šta se zamalo nije dogodilo? Tinejdžerka, koja mu je verovatno spasla život, izgleda ponajviše razdražena.

„Idiote. Pazi na kamione.“ Ona ga gurne korak napred na pločnik, pa opusti stisak i obriše dlan o farmerke. Zabacivši šaku dugih, blistavih crnih platenica s crvenim perlama na krajevima, ona letimice pogleda ka raskrsnici i trepne na ono za šta sada shvatam da je bubin branik koji leži na ulici, jedina žrtva ovoga jutra. *To* sam pregazila. Ne dečaćića. Samo metal, matice i šrafove. Malo čudo.

Vozač kamiona sa cevima i ja razmenićemo podatke o osiguranju – nadam se da neće imati veze što su mi kola i dalje registrovana u drugoj saveznoj državi – i dan će teći dalje. Njemu je verovatno laknulo isto koliko i meni. I više, pošto je on uleteo u raskrnicu. Za ovo bi trebalo da se pobrine njegovo osiguranje. To je dobro, imajući u vidu da ja ne mogu priuštiti da ispovrnem ni odbitak od poreza. Budući da sam iznajmila jednu od malobrojnih kuća sa odgovarajućom cenom i podelila troškove prevoza stvari s prijateljicom koja je išla za Floridu, nemam ni prebijene pare dok ne budem dobila prvu platu.

Iznenaduje me cičanje grubog ubacivanja menjača u brzinu. Okrećem se taman da vidim kako se kamion sa cevima udaljava auto-putem.

„Ej!“ , viknem i potrčim nekoliko metara za njim. „Ej! Vрати se ovamo!“

Potera se ispostavlja kao uzaludna. On ne staje, pločnik je klizav od isparenja vlažnog letnjeg jutra u južnoj Luizijani, a ja sam u sandalama i prerijskoj suknji. Dok stanem, bluza koju sam brižljivo opeglala na kutijama za selidbu zalepljena mi je za kožu.

Pored nas prolazi skup terenac. Vozačica, plavuša guste kose, zabulji se u mene, a meni se prevrne želudac. Prepoznajem je sa sastanka dobrodošlice zaposlenima od pre dva dana. Ona je članica školskog odbora, a imajući u vidu da su mi zaposlenje ponudili u minut do dvanaest i hladan prijem na koji sam dosad naišla, nije nategnuto pretpostaviti kako nisam bila njen prvi izbor za radno mesto... niti ičiji. Kada se to spoji sa činjenicom da svi znamo zašto sam u ovoj varošici bogu iza leđa, verovatno ne sluti na dobro kada je posredi to hoću li preživeti probni rad iz ugovora za držanje nastave.

„Nikad ne znaš dok ne pokušaš.“ Bodrim se stihom iz numere „Lonely People“,* himne sa hit-parade mog detinjstva iz sedamdesetih, i hodam nazad ka školi. Začudo, život ide dalje kao da se ništa nije dogodilo. Kola se kotrljaju u prolazu. Saobraćajka radi svoj posao. Odlučno izbegava da pogleda u mom pravcu dok se zaustavlja jedan školski autobus.

Bubin amputirani ud sklonjen je s raskrsnice – ne znam ko ga je sklonio – i ljudi učtivo zaobilaze moja kola kako bi stigli do potkovičastih traka za dovoženje učenika ispred škole.

Niže na pločniku ona tinejdžerka, možda u osmom osnovne ili prvom razredu srednje – još nisam naročito vična određivanju uzrasta dece – ponovo je preuzela brigu nad klinkem s pešačkog prelaza. Crvene perle na njenim pletenicama njišu joj se tamo-amo preko šarene majice dok odvlači dečaka, dok joj držanje ukazuje da ga ne smatra vrednim muke, ali zna kako

* Engl.: Usamljeni ljudi. (Prim. prev.)

joj je bolje da ga odvede odatle. U jednoj ruci još drži njegove zbrkane udžbenike i termos, i iskasapljenu kutiju za ručak zakačenu za srednji prst.

Pravim pun krug oko svojih kola, odmeravajući prizor, zbunjena njegovom prividnom normalnošću. Govorim sebi da uradim ono što svi drugi rade – da idem dalje kroz dan. *Pomisli na koje je sve načine moglo da bude gore.* Na mahove, navodim ih u glavi.

Tako zvanično počinje moja nastavnička karijera.

Do četvrtog časa umna igra *Moglo je da bude i gore* postaje izlizana. Iscrpljena sam. Zbunjena sam. Praktično se obraćam vazduhu. Moji učenici, od sedmog osnovne do četvrtog srednje, nenadahnuti su, nesrećni, pospani, mrzovoljni, gladni, na granici ratobornosti i, ako je njihov govor tela ikakav pokazatelj, i te kako spremni da se uhvate ukoštac sa mnom. Već su imali profesorke poput mene – blente iz predgrađa tek izašle iz kolečkih kampusa, koje pokušavaju da odrade pet godina u školi s niskim dohotkom kako bi im oprostili federalni studentski kredit.

Ovo je drugačiji svemir od onoga koji poznajem. Držanje nastave radila sam u otmenoj srednjoj školi pod vođstvom vrhunske profesorke koja je imala taj luksuz da traži svaki nastavni materijal koji poželi. Kad sam samouvereno došla na pola školske godine, njeni prvaci su čitali *Srce tame* i pisali uredne sastave od pet pasusa o osnovnim temama i društvenom značaju književnosti. Spremno su odgovarali na pitanja za raspravu i uspravno sedeli za klupama. Umeli su da sažmu pasus u jednu rečenicu.

Za razliku od njih, prvaci ovde gledaju školske kopije *Životinjske farme* sa svom zainteresovanošću dece koja raspakuju ciglu ispod božićne jelke.

„Šta da radimo sa *ovim*?“, pita jedna devojčica na četvrtom času, nabirajući nosić dok izviruje iz ptičjeg gnezda kose boje slame oštećene od mini-vala. Ona je jedno od osmoro bele dece

u ovom prenatrpanom odeljenju od trideset jednog učenika. Preziva se *Fiš*. U odeljenju je još jedan *Fiš*, njen brat ili brat od strica. Već sam načula šaputanja o porodici *Fiš*. Pomenuli su ih kao *močvarne pacove*. Bela deca u ovoj školi spadaju u tri kategorije: močvarni pacov, seljačina ili bitanga, što znači da je nekako upletena droga, i to je obično generacijski obrazac u porodici. Čula sam dva trenera kako ležerno svrstavaju decu u te kategorije dok ih razvrstavaju u skladu sa uspehom na sastanku nastavnog osoblja. Deca s novcem ili pravi sportski talenti odvođe se u skupu i pomodnu okružnu privatnu akademiju „na jezeru“, gde se nalaze kuće lovana. Istinski uznemirena deca prebacuju se u neku alternativnu školu o kojoj sam čula samo šaputanja. Svi ostali završe ovde.

U ovoj školi močvarni pacovi i seljačine sede zbijeni u prednjem levom delu prostorije. To je nekakvo nepisano pravilo. Deca iz crnačke zajednice zauzimaju drugu stranu prostorije i veći deo pozadi. Grupa probranih nekonformista i ostalih – Indijanci, Azijci, pank rokeri i štreber ili dva – zauzimaju ničiju zemlju na sredini.

Ta deca se *namerno* razdvajaju.

Shvataju li da je 1987?

„Da, čemu *ovo*?“ Druga devojčica, prezime... *G...* nešto... *Gibson*, ponavlja pitanje o knjizi. Ona je od onih na sredini prostorije – ne uklapa se baš ni u jednu od drugih grupa. Nije bela, nije crna... meleskinja i verovatno delom Indijanka?

„To je knjiga, gospođice *Gibson*.“ Znam da to zvuči zajedljivo čim mi reči izađu iz usta. Neprofesionalno, ali radim tek četiri sata a već sam na izmaku živaca. „Otvorimo je. Uočavamo reči.“

U svakom slučaju nisam sigurna kako ćemo to sprovesti u delo. Imam ogromne grupe prvaka i drugaka, i samo jedan komplet od trideset primeraka *Životinjske farme*. Knjige izgledaju prastare, stranica požutelih na rubovima, ali krutih hrbata, što ukazuje da nikada nisu otvorene. Juče sam ih iskopala u svom plesnivom magacinu. Smrde. „Vidimo kakve

pouke možemo da izvučemo iz priče. Šta priča ima da kaže o vremenu u kome je napisana, ali isto tako o nama, ovde u ovoj učionici danas.“

Mala Gibsonova povlači svetlucavi ljubičasti nokat preko stranica, prelista nekoliko, zabaci kosu. „Zašto?“

Ubrzava mi puls. Makar je neko otvorio knjigu i govori... meni umesto detetu za susednom klupom. Možda samo treba malo vremena da bi se ušlo u ritam prvog dana. Uistinu, ova škola nije preterano uzbudljiva. Zidovi od betonskih blokova sa sivom farbom što se ljušti, ulegle police za knjige koje izgledaju kao da su ovde od Drugog svetskog rata, i prozori prekriveni nekakvom crnom bojom u prugama. Pre liči na zatvor nego na mesto za decu.

„Eto, kao prvo, zato što me zanima šta *vi* mislite. Kod književnosti je najbolje to što je ona subjektivna. Dva čitaoca nikada ne čitaju istu knjigu, jer na svet svi gledamo drugačijim očima, provlačimo priču kroz različita životna iskustva.“

Svesna sam da se prema meni okreće još nekoliko glava, mahom u srednjem delu, štreberi, izgnanici i ostali. Bolje išta nego ništa. Svaka revolucija počinje iskrom na suvom kresivu.

Neko u zadnjem redu frkne. Neko drugi prdne. Deca se kikoću. Oni u blizini napuštaju knjige i beže od vonja kao gazele. Pet-šest dečaka obrazuje grupu koja se lakta, bocka i udara ramenima pored zidne vešalice. Naređujem im da sednu, na šta se oni naravno ne obaziru. Vikanje neće pomoći. Već sam probala na drugim časovima.

„Kada je u pitanju književnost, nema ni ispravnih ni pogrešnih odgovora.“ Glas mi se upinje da nadjača graju. Istežem se uvis i pokušavam da vidim.

„Dokle god *pročitajte knjigu*, nema pogrešnih odgovora“, ispravljam se. „Dokle god razmišljate o njoj.“

„Ja razmišljam o ručku“, veli jedno preveliko dete iz one razdražljive grupe. Tražim pogledom njegovo ime na spisku za prozivku, ali sećam se samo da je nešto na R, i ime i prezime.

„Ti samo na to misliš, Mali Reju. Mozak ti je povezan direktno sa stomakom.“

Ovaj mu odgovara tako što ga gurne iz odmazde. Neko skoči nekome drugom na leđa.

Probija me znoj.

Lete smotuljci papira. Još dece ustaje.

Neko se zanese unazad i padne preko klupe, jednu štrebersku glavu okrzne duboka patika. Žrtva zaciči.

Devojčica iz grupe močvarnih pacova pored prozora zatvara knjigu, pušta da joj brada bupne na dlan, i zuri u zatamnjeno staklo kao da priželjkuje da osmozom prođe kroz njega.

„Dosta je bilo!“, podviknem, ali uzalud.

Iznenada – nisam ni sigurna kako se to desi – Mali Rej je u pokretu, sklanja klupe s puta i ide prema odeljku močvarnih pacova kao čovek u misiji. Štreberi napuštaju brod. Škripe stolice. Jedna klupa se preturi i udari o pod prasnuvši kao topovski pucanj.

Preskačem je, slećem na sredinu prostorije, otklizam se korak ili dva po prastarim prljavim industrijskim pločicama, i završim tačno na putu Malom Reju. „Rekoh: *dosta je bilo*, mladiću!“ Glas koji izlazi iz mene niži je za tri oktave nego obično, grlen, i neobično životinjski. Na stranu to što je teško biti shvaćen ozbiljno kada imaš metar i šezdeset i ličiš na vilu; zvučim kao Linda Bler u *Isterivaču đavola*. „*Vrati se na svoje mesto. Iz ovih stopa.*“

Mali Rej ima vatru u očima. Nozdrve mu se šire, a pesnica trza uvis.

Svesna sam dve stvari. Učionicom je zavladao muk, a Mali Rej smrdi. Gadno. Ni to dete ni njegova odeća odavno nisu oprani.

„Čoveče, sedi“, veli drugi dečak, mršav i zgodan. „Jesi lud ili šta već? Trener Dejvis ima da te ubije ako čuje za ovo.“

Bes iscuri iz lica Malog Reja kao kad padne temperatura. Ruke mu omlitave. Pesnica se opusti i on se protrlja po čelu. „Gladan sam“, govori. „Ne osećam se baš dobro.“ Načas se zaklati i ja se uplašim da će pasti.

„Sedi... sedi na svoje mesto.“ Ruka mi lebdi u vazduhu, kao da ću ga možda uhvatiti. „Ima sedamnaest... ima sedamnaest minuta do ručka.“ Trudim se da saberem misli. *Da pustim da ovo ovako prođe? Da napravim primer od Malog Reja? Da ga prijavim? Da ga pošaljem kod direktora u kancelariju? Kako se u ovoj školi kažnjava loše vladanje?*

Da li je iko čuo ovu silnu buku? Letimice pogledam ka vratima.

Deca koriste to kao izgovor da krenu. Grabe rančeve i prave kolonu za izlaz, saplićući se preko klupa i stolica, odbijajući se jedno o drugo. Guraju se, vuku, laktaju. Jedan učenik pokušava da umakne iz haosa služeći se klupama kao kamenjem za prelaz preko plitkog potoka.

Ako izađu, mrtva sam. Jedno jedino pravilo koje se najčešće naglašavalo na sastanku nastavnog osoblja bilo je: *Deca ne smeju biti u hodniku za vreme nastave bez nadzora odraslih.* Tačka. Previše tuča, skakanja, pušenja, dodavanja grafita na zidove i drugih delinkventnih radnji, koje je direktor umornog izgleda gospodin Pevoto prepustio našoj mašti.

Ako su u vašoj učionici, imate odgovornost da ih tu i zadržite.

Pridružujem se stampedu. Na sreću, hitra sam i bliže izlazu od većine učenika. Samo dvojica uspevaju da umaknu pre nego što se posadim na vrata, ruku raširenih preko otvora. U tom trenutku vraćam se na *Isterivača đavola*. Mora da mi se glava okreće za 360 stepeni na vratu, jer vidim dva dečaka kako jurcaju hodnikom, smejući se i čestitajući jedan drugom, dok istovremeno vidim zaostale kako naleću na branu koju sam napravila na izlazu. Mali Rej je na čelu i kao da se ne može pomeriti. Ako ništa drugo, neće me pokositi.

„*Rekoh*: vratite se na svoja mesta. *Odmah*. Imamo još...“ Letimice pogledam na sat. „Petnaest minuta.“ Petnaest? Nika-da neću toliko izdržati sa ovom gomilom nevaljalaca. Oni su daleko najgori danas, a to mnogo govori.

Ovoga nije vredan nijedan iznos novca, a kamoli skromna plata koju je školski okrug pristao da mi plaća što ću biti ovde. Iznaci ću neki drugi način da otplatim studentske kredite.

„Gladan sam“, ponovo se žali Mali Rej.

„Vrati se na svoje mesto.“

„Ali *gladan* sam.“

„Trebalo da jedeš pre nego što dođeš u školu.“

„Ništa u ostivi.“ Njegovu bakarastu kožu prekriva blistavi znoj, a oči su mu čudnovato staklaste. Stičem utisak da imam krupnijih problema od stampeda. Preda mnom stoji petnaestogodišnjak koji je očajan u nekom pogledu i on očekuje od mene da rešim problem.

„Svi ostali, na svoja mesta!“, prasnem. „Vratite one klupe tamo gde im je mesto. Posadite se *za* njih.“

Prostor iza Malog Reja polako se raščišćava. Škripe đonovi patika. Klupe klopaparaju. Stolice grebu po pločicama. Rančevi muklo padaju na pod.

Čujem pometnju u kabinetu za fiziku preko puta. I tamo je nova profesorka. Trener ženske košarke, tek završila koledž i stara samo oko dvadeset tri godine, koliko se sećam. Ja barem imam malčice više godina, budući da sam radila dok sam studirala a onda gubila vreme dok nisam stekla master diplomu iz književnosti.

„Svako ko ne bude na stolici u narednih šezdeset sekundi duguje mi pasus. Mastilom. Na papiru.“ *Duguje mi pasus* bio je osnovni vid zastrašivanja gospođe Hardi, moje mentorke. To je ono *Na zemlju i daj mi dvadeset sklekova*, samo u verziji profesorke engleskog. Većina dece će uraditi gotovo sve kako bi izbegla da uzme olovku i da piše.

Mali Rej trepće na mene, dok mu se bucmasto lice besuje. „Gospođice?“ Reči izlaze kao promukao, nesiguran šapat.

„Gospođice Silva.“ Već mi se nimalo ne dopada što me deca u ovoj školi oslovljavaju onim očekivanim i opštim *gospođice*, kao da sam neka nasumična neznanka, možda udata, možda ne, i bez prezimena koje vredi zapamtiti. Ja *imam* prezime. To je možda prezime mog oca, a imajući u vidu naš odnos, gajim izvesnu ozlojeđenost prema njemu, no ipak...

Pruž a se ruka velika kao u odraslog čoveka, hvata vazduh, isteže se dalje, sklapa mi se oko podlaktice. „Gospođice... ne osećam se baš...“

Dok sam se opasuljila, Mali Reju naleže na dovratak, i mi pada-mo. Dajem sve od sebe da ublažim pad dok mi kroz glavu proleće milion stvari. Preveliko uzbuđenje, droga, bolest, teatralnost...

Malom Reju se vlaže oči. Upućuje mi preplašeni pogled mališana zalutalog u prodavnici koji traži mamu.

„Mali Reju, šta se događa?“ Odgovora nema. Okrećem se i vičem u učionicu. „Ima li on nekih zdravstvenih teškoća?“

Niko ne odgovara.

„Jesi li bolestan?“ Sad smo već nos uz nos.

„Ja tako oglad... nim.“

„Nosiš li lekove? Ima li medicinska sestra lek za tebe?“ *Ima-mo li uopšte školsku medicinsku sestru?* „Jesi li išao kod lekara?“

„Nemam... samo... ogladnim.“

„Kada si poslednji put jeo?“

„Juče za ručak.“

„Zašto jutros nisi doručkovao?“

„Ništa u ostivi.“

„Zašto sinoć nisi večerao?“

Na njegovom znojnom natopljenom čelu pojavljuju se duboki nabori. On trepne na mene, pa još jednom. „Ništa u ostivi.“

Pod punim gasom, mozak mi se sudara sa ciglenim zidom stvarnosti. Nemam vremena ni da nagazim kočnice i ublažim udarac. Ostiva... ostiva...

Ostava.

Ništa u ostavi.

Muka mi je.

U međuvremenu, iza mene, stepen buke ponovo raste. Jedna olovka poleće i udara u zid. Čujem kako još jedna treska o metalni kancelarijski ormar pored moje katedre.

Iz džepa vadim dopola pojedenu kesicu bombonica eme-nems s kikirikijem koja mi je ostala od jutarnje užine, guram je Malom Reju u ruku i govorim: „Pojedi ovo.“

Ustajem taman na vreme da vidim kako kroz poluotvorena vrata proleće crveni plastični lenjir.

„E sad je dosta!“ To sam izgovorila najmanje pet-šest puta danas. Po svoj prilici ne mislim ozbiljno, jer sam i dalje ovde, u ovom spoljašnjem krugu Danteovog pakla. Samo pokušavam da preživim prvi dan. Bilo iz puke tvrdoglavosti ili iz očajničke potrebe da uspem u nečemu, uzimam da dižem primerke *Životinjske farme* s poda i da ih treskom vraćam na klupe.

„Šta ćemo mi sa ovim?“ Pritužba dopire s desne strane prostorije.

„Otvorite je. Pregledajte je. Uzmite list papira. Napišite rečenicu u kojoj mi pričate o čemu mislite da knjiga govori.“

„Imamo osam minuta do zvona“, primećuje jedna pank rokerka sa širokanom prošaranom plavim pramenovima.

„Onda požurite.“

„Jeste ludi?“

„Nema vremena.“

„To nije u redu.“

„Ja neć' da pišem nikak'u rečenicu.“

„Ja neć' da čitam nikak'u knjigu. Ova ima... sto čet'ri strane! Ne mogu to da pročitam za pet... četiri minuta.“

„Nisam *tražila* da je pročitate. Tražila sam da je *pogledate*. Da zaključite šta mislite o čemu je i da napišete rečenicu. Tom rečenicom platićete prolaz kroz vrata moje učionice i pravo da produžite na ručak.“ Pomeram se na izlaz, gde upravo primećujem da je Mali Rej iščezao, ostavivši praznu ambalažu emenemsa kao zahvalnicu.

„Mali Rej nije napisao nikak'u rečenicu. On je mogao da ode na ručak.“

„To se vas ne tiče.“ Netremice ih gledam da ih pokolebam i podsećam sebe da su to prvaci. Četrnaestogodišnjaci i petnaestogodišnjaci. Ne mogu me povrediti.

Mnogo.

Papiri šuščaju. Olovke treskaju na klupe. Otvaraju se raj-sferšlusi na rančevima.